

CAHİLİYYE DEVRİNDE MÜSBET DAVRANIŞLAR

Ahmet Lütfi KAZANCI*

ÖZET

Cahiliyye devri gerçekten cahilce hareketlerle doludur. Halkın ayıplayacağı korkusu ve fakirlik endişesiyle kız çocuklarını öldürenler vardır. Tarih kitaplarında bu konuda birçok rivayetler mevcuttur.

Bununla beraber cahiliyye devri tamamen fenalıklardan ibaret değildir. Fazilet dolu sahneler de vardır. Mesela biz, toprağa gömülecek kızları satın alıp yetiştiren insanlar görürüz.

Misafirleri sevmiş, cimrileri yermişlerdir. Alicenablığı konusunda pek çok rivayetler bulunan Hatem et-Tâi gibi insanlar biliyoruz. Siyer kitaplarında; Mekte'de bazı insanların toplandığını ve mazluma yardım etmek, hakkını alıncaya kadar onun yanında bulunmak üzere sözleştiklerini okuyoruz.

Emanete riayet öğülen bir huy idi. Sonu ölümlerle bitse bile verdikleri sözde dururlardı. Hz. Peygamber'in hicret yolculuğunda delili müşrik bir adamdı. Bu adam, kılavuzluk yaparken yakalandığı takdirde öldürüleceğini biliyordu.

İslam bu faziletleri inkar etmemiş, niyetleri Allah rızasına yöneltmek şartıyla müslümanları bunlara teşvik etmiştir.

الخلاصة

ان عهد الجاهلية تملؤها اطوار جاهلية جدا فمن الناس من يقتل بناته من تعيب الناس و خشية الاملاق و دففي الكتب التاريخية أخبار كثيرة حول هذا الموضوع ومع ذلك فالجاهلية ليست كلها مثاوي و مكارهه ففيها مظاهر من الفضائل و المحاسن فمثلا نرى رجالا يشترون البنات المؤدة و يربونها و انهم يحبون الاضياف و يهجون البجلاء و نعرف رجالا بلغوا النهاية في الجود و الكرم مثل خاتم الطائي و نقرأ في كتب السير

* Dr.; Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi.

ان رجالا في مكة اجتمعوا وعاهدوا علي نصره المظلموم
وان يكونوا معه حتي يجلبوا حقه . وقد كانت الرعاية علي الامانات
تجلقا بمدوحة عندهم ويلازمون عهودهم ومواثيقهم ولو كان فيها
هلاكهم . وكان دليل النبي (صلم) في الحجرة رجلا مشركا . وهذا
الرجل يعلم انه اذا قبض عليه في دلالته سيقتل .
ان الاسلام لم ينكر هذه الفضائل بل شجع المسلمين عليها
بشرط ان يوجهوا نياتهم الي رضي الله دون رضي الناس .

Cahiliyye Devri

Arabistan'da İslamdan önce yaşanmış olan devirdir. Her ne kadar bu devirde bilgisizlik, okuma ve yazmadan mahrumiyet geniş ölçüde yaygın ise de, bu devre "Cahiliyye" adı verilirken; kendini bilmez, hak ve hukuk tanımaz insanların sert, kaba ve merhametsiz davranışları gözönünde bulundurulmuştur. Gerçekten de bu devir genel görünümü itibarıyla bu isme tam bir uygunluk arzeder. Bununla beraber bu devirde müsbet manada değerlendirilmeğe layık davranışlar da yok değildir.

1- Kız çocuklarının canlı olarak toprağa gömülmek suretiyle öldürülmesi adeti özellikle son zamanlarda yayılmağa başlamıştı. Kur'an-ı Kerim bu fena adeti iki sebebe bağlar:

- a) İlerde yüz kızartıcı hallere düşürebileceği ve halkın ayıplayacağı endişesi¹,
- b) Fakirlik sebebiyle doyuramama korkusu².

Bu arada ciğerparesine kıyamadığı, fakat içindeki utanç duygusunu atamadığı için kızına erkek elbisesi giydirip çobanlık yaptıranlar da olmuştur. Bunun ötesinde; merhamet duygusunun, insanlık sevgisinin verdiği bir gayretle öldürülecek yavruları satın alan, büyütüp besleyen faziletli kişiler de bulunmuştur. Ünlü şair Ferez-dak (115/733), büyük dedesi Sa'saa b. Nâciye hakkında "Bizde, kızını gömeceklerle engel olanlar, toprağa gömülecek yavruya hayat verenler vardır ki, o yavru da kurtarılmış, gömülmemiştir" der³. Sa'saa müslüman olduğunda yetmiş tane çocuğu ebeveyninden satın alarak kurtarmış bulunuyordu⁴.

el-Askalâni (852/1448) gömülecek çocukları kurtarma bayrağını ilk açanın Sa'saa olduğunu söyler⁵. Bu söz, onun açtığı bu fazilet yolunda yürüyen daha başka insanların bulunduğunu anlatır.

2- Kendilerine sığınan insanları himaye ederlerdi. Bazen himayelerine aldıkları insanların, düşman olarak bilinen kişiler olmaları, onların himayeye verdikleri önemi belirtir. Habeşistan'a hicret edenlerden bir grubun, tekrar Mekke'ye döndük-

1 er-Razî Fahreddin b. Ömer, et-Tefsirü'l-kebir, Mısır, ts. C. 20/54-56, ayet: 43 Zuhuf: 17, İsra 58, 59.

2 A.g.e., 20/196, İsra 31.

3 A.g.e., 31/69.

4 el-Kurtubî Muhammed b. Ahmed, el-Cami li ahkâmî'l-Kur'an, Mısır 1967, C. 19/233.

5 el-Askalâni İbnü Hacer Ahmed b. Ali, el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe, Mısır 1328, C. 2/186.

lerinde, Kureyş'in ileri gelenlerinden temin ettikleri himaye ile şehre girebildiklerini biliyoruz⁶. Halbuki Kureyş onlara yıllar boyu düşmanca davranmış, vatanlarını terke mecbur kalacak derecede işkence yapmış, Habeşistan'a göçmelerinden sonra da Necaşi'ye bir heyet göndererek onlara sığınma hakkını tanımamasını ve kendilerine teslimini istemişlerdi. Bu isteğin Bedir harbinden sonra bir defa daha tekrarlandığı rivayeti de vardır⁷.

Peygamber (s.a.) Taif dönüşünde, Mut'ım b. Adıyy'in tanıdığı himaye ile Mekke'ye girmiş⁸, Hz. Ebu Bekir, Habeşistan yolculuğunu Malik b. Dağınne'nin tanıdığı himayeye binaen yarıda kesmiş ve Mekke'de kalmıştır⁹.

Kendisine sığınan bir insanı, düşmanı bile olsa himaye etmek elbet bir fazilettir. Her ne kadar bu davranış; insanları huzur ve emniyet içinde yaşatmaktan çok şan ve şeref duygusuna dayanıyorsa da, şan ve şerefi insanları huzursuz etmede arayanlara nispet edilirse elbet bir fazilet sayılır.

3- Müsafire ikram ve cömertlik, cahiliye Araplarında görülen özelliklerdendir. Cimrilik ise, hicvedilen bir şahsın veya kabilenin fena sıfatları arasında yer alır¹⁰.

Cömertliğiyle Araplar arasında haklı bir şöret elde eden Hatem et-Tâî (578), kızı tarafından şu cümlelerle anlatılmıştı: "Babam; ailesini ve akrabasını koruyan, esirlerin kurtuluş akçesini ödeyen, açları doyuran, çıplakları giydiren, müsafire ikram eden, yemek yediren ve selam adetini yayan bir insandı. İhtiyacını istemek üzere gelen hiçbir şahsı geri çevirmemişti"¹¹.

Bir yolculuk esnasında kendisinden yardım isteyen bir esirin yerine kendini bağlatıp onu kurtardığı ve mal gelinceye kadar bağlı kaldığı¹², kendi çocuklarını aç uyuturken yiyecek diye gelen komşularına pek değer verdiği atını kesip ikram ettiği¹³, onun hakkında anlatılan cömertlik örneklerinden birkaçıdır. Yesar isimindeki kölesine yolunu kaybedenler için alması gereken tedbiri şu anlamdaki beyitlerle anlatır: "Ateş yak!.. Çünkü gece soğuk ve ey ateş yakan kişi rüzgar da pek şiddetli. Olur ki geçen bir yolcu senin ateşini görürverir. Eğer bu ateş bir müsafir getirirse hürriyetini kazandın demektir"¹⁴.

Yine cömertliğiyle ün kazanmış olan Kâ'b b. Mâme el-Iyâdi'nin, çölde, susuzluktan ölüm derecesine geldikleri bir sırada, kırbasındaki bir yudum suyu arkadaşına verip kurtardığı ve kendisinin de öldüğü nakledilir¹⁵.

6 İbn Hişam Abdümelik b. Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, Mısır, 1936, C. 2/8.

7 İbn Kesir İsmail b. Amr, el-Bidâye ve'n-Nihaye, Beyrut, 1966, C. 3/76.

8 İbn Hişam, a.g.e., C. 2/20.

9 el-Buharî Muhammed b. İsmail, el-Camiu's-Sahih, İstanbul 1325 (h) Menâkıb-ı Ensar: 45.

10 en-Nüveyrî Ahmed b. Abdülvehhab, Nihâyetü'l-Ereb fi Fünuni'l-Edeb Kahire, ts. C. 3/276-278.

11 İbn Kesir, a.g.e., C. 2, s. 213.

12 İbn Abd-i Rabbih Ahmed b. Muhammed, el-Ikdü'l-ferid, Kahire 1956, C. 1, s. 287.

13 A.g.e., C. 1, s. 287.

14 A.g.e., C. 1, s. 286.

15 en-Nüveyrî, a.g.e., C. 3, s. 208.

Abdullah b. Cüd'an'ın, yardım isteğiyle geleni boş çevirmeyişi üzerine, ihtiyarladığı zaman kavmi ona karşı çıkmış, malını harcamasına izin vermemişti. Bu defa o, yardım için gelen adama "yaklaş!" diyor, adam yaklaşıncaya bir tokat indiriyor ve şöyle diyordu:

— Var git, Temim Oğullarına, yediğin tokatı anlat. Kısas isterim, yahut beni razı edin, de!...

Bu durumda adam razı ediliyordu¹⁶.

Peygamber Efendimizin büyük dedesi Kusayy, hacc maksadıyla gelen ve Mekte'de perişan olan insanlara yardımcı bir borç bilmiş ve Kureyş'i toplayarak şu konuşmayı yapmıştı: "Siz Allahın komşuları ve Beyt'inin ehlisiniz. Hacılar ise Allahın müsafiri ve Beyt'inin ziyaretçileridir. İkrama en layık insanlar onlardır. O halde onlar için hacc günlerinde yiyecek ve içecek hazırlayın. Yemin ederim ki eğer, benim malım bunu karşılayacak derecede olsaydı böyle bir şeyi size teklif etmez, tamamını kendim yapardım" dedi. Teklif itirazsız kabul edildi, uzun yıllar boyunca şerefli bir vazife olarak devam ettirildi¹⁷.

Eve gelen müsafire üç güne kadar ne maksatla geldiğini sormayı bile müsafirperverliğe uygun bulmamışlardı¹⁸.

Hakim b. Hızâm (54/674) cahiliyye devrinde yüz köle azad etmiş ve her birine bir deve bağışlamıştı¹⁹.

Peygamber Efendimize ve müslümanlara uygulanan boykot yıllarında Ebu Talib mahallesine sığınan müslümanlara ve Haşimoğullarına alış veriş yapılması yasaklanmış bulunuyordu. Büyük bir sefaletin devam ettiği o günlerde Hakim b. Hızâm'ın ve daha başkalarının gizlice yardım yaptıkları biliniyor²⁰.

Bu yardım dosta değil, düşmana yapılmaktaydı. Yıllardır atadan, dededen gelen dinlerinin yetersiz ve manasız olduğu iddiasıyla hareket eden insanlara yapılmaktaydı. Bu davranışın bir başka manası, kendi dinini yıkmaya azmetmiş olanlara destek olmak, bindiği dalı kesmek demektir.

4- Peygamber Efendimize vahyin ilk geldiği günde hanımı Hz. Hatice'ye "kendimden korktum" diyen Peygamberimiz, ondan şu cevabı almıştı: "Hayır, Allah seni hiçbir zaman perişan etmeyecektir. Çünkü sen akrabalık bağlarını devam ettiren, müsafire ikramı olan, güçsüzlerin ağır işlerini üzerine alan, fakiri giydiren ve kazandıran, felakete uğrayanların yardımına koşan bir insansın"²¹.

Hz. Ebu Bekir'in (13/634) Habeşistan'a hicret kararı vererek yola çıktığında, onu himayesine alarak geri çeviren Malik b. Dağınne de yine aynı manada sözler söylemişti²².

16 A.g.e., C. 3, s. 210.

17 İbn'l-Esir Muhammed b. Muhammed, el-Kâmil fi't-tarih, Beyrut 1965, C. 2, s. 21.

18 el-Buhârî, a.g.e., Menakıbü'l-ensar: 33.

19 Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, es-Sahih (Sahih-i Müslim), Beyrut 1972, İman: 196.

20 İbn Hışam, a.g.e., C. 1, s. 379.

21 el-Buhârî, a.g.e., Bed'ü'l-vahy: 3.

22 A.g.e., Menakıbü'l-ensar: 45.

Bu sözlerde anlatılan özelliklerin, o zamanlarda makbul sayılan davranışlar olduğunu kabul edebiliriz.

Ka'be'nin tamiri esnasında, Kureyş'in ileri gelenlerinden Ebu Vehb Amir b. Abid şöyle demişti: "Ey Kureyş topluluğu!... Beyt'in yapısına malınızın sadece helal olanını katın. Oraya ne bir ahlaksızın mehri, ne faizden kazanılan para, ne de insanlara zulmedilerek alınan mal giremez"²³.

Bu sözlerle anlatılanların da yine hoş karşılanmayan davranışlar olduğu açıkça bellidir.

5- Mekke'de zulme uğrayan insanlara arka çıkmak ve onların haklarını müdafaa etmek üzere Fadl, Fudayl ve Mufaddal isimli üç yiğit insan tarafından bir anlaşma yapılmış ve bu anlaşma, o şahısların isimlerine bağlı olarak "Hilful-füdul" adıyla şöhret bulmuştu²³. Daha sonra Peygamber Efendimizin yirmi yaşında olduğu sırada yine aynı maksatla ve aynı isim altında bir anlaşma daha yapılmıştır. Bu faziletli davranışa katılanlar arasında Mekke'nin ileri gelen ailelerinden Hâşim, Teym, Zühre Oğulları katılmışlar, "denizin suyu, yün parçasını ıslattıkça, mazlumun hakkını alıncaya kadar onun yanında olacağız" diyerek yemin etmişlerdi²⁴.

6- Verilen sözde durmak, bir fazilet olarak değerlendirilmiştir. Peygamberimizin hicreti anında Mekke, Medine arasındaki yolda kılavuzluk yapacak olan Abdullah b. Üreykit, İslam dinini kabul etmiş bir kişi değildi, müşrikti²⁵.

Bu adam, Peygamberimizin öldürülmek üzere her tarafta ciddi bir şekilde arandığını biliyordu. Onu sağ veya ölü olarak getirene veya bulunduğu yeri göstere ne yüz devalik bir ödül konduğunu da bilmekteydi. Yüz deve, bir insanın hayat boyu kazanamayacağı bir servetti. Kılavuzluğu başarıyla sona erdiği takdirde alacağı ücret, yüz devenin onda birine bile ulaşamazdı. Ayrıca Abdullah, bu yolculuk esnasında yakalandığı takdirde boynunun vurulmayacağından emin değildi. En azından işkence yapılır, üstelik alacağı ücret elden çıkardı. Halbuki Kureyş'in önüne düşüp Sevr mağarasına kadar getirdiği takdirde zengin olur ve takdir görürdü. Fakat Abdullah zahmetli de olsa dürüst kalmayı tercih etti, verdiği sözden dönmeyi düşünmedi²⁶.

Bu arada emanete riayeti ve ahde vefasıyla meşhur olan Semev'el b. Âdiyâ'nın (560) kendisinde bulunan emanetleri teslim etmemek için gözlerinin önünde oğlunun öldürülmesine bile razı oluşu, bize kadar nakledilen fazilet örneklerindedir. Araplar onun adına darb-ı mesel koymuş ve takdir ettikleri insanı anlatırken "Semev'elden daha vefalı" demek suretiyle onun hatırasını devam ettirmişlerdir²⁷.

7- İffet ve namus duygusuna hürmeti olan insanlar vardı. Komşu namusunu kendi namusu olarak düşünenler bulunmuştu. "Komşu hanımla karşılaştığım zaman, evine girip kayboluncaya kadar gözlerimi yere indiririm" diyen Antere (600) bir cahiliyye devri şairidir²⁸.

23 Bk. en-Nüveyrî, a.g.e., C. 2, s. 41.

24 İbn Sa'd Muhammed b. Sa'd, et-Tabakât, Beyrut, ts. C. 1, s. 128.

25 A.g.e., C. 1, s. 229.

26 Bk. İbn Kesir, a.g.e., C. 3, s. 177-188.

27 en-Nüveyrî, a.g.e., C. 3, s. 240.

28 İbn Abd-i Rabbih, a.g.e., C. 5, s. 132.

Mekke'den Medine'ye üç yaşındaki çocuğuyla tek başına hicrete mecbur bırakılan Ümmü Seleme (62/681) yi Kuba köyüne kadar hayret edilecek bir nezaket ve dürüstlikle götürüp dönen Osman b. Talha'nın mert ve asil insanlara yakışan davranışı mükemmel bir fazilet örneğidir. Gidişi ve dönüşüyle ortalama dokuzyüz kilometrelik kum deryasını, sırf bir kadını tek başına yolda bırakmamak için yürüyerek tüketmek, yirminci asır insanının hayaline bile sığmayacak olan bir efendiliktir²⁹.

Halbuki Osman b. Talha (42/662) Ümmü Selemeye bir tesadüf sonucu rastlamıştı ve müslüman değildi.

8- Kahramanlık takdir edilmiş, korkaklık hoş görülmemiştir. "Şecaat korunmak, korkaklık ölüm demektir. Şundan anla ki; kaçarken arkasından vurulup ölen, saldırdırken ölenen daha çoktur" sözü, araplar arasında darb-ı mesel olmuştur³⁰.

Vurulduğu yerde düşüp ölmek bir şeref sayılmış, yatağında eceli ile ölmek ise utanç duyulacak bir hal olarak değerlendirilmiştir³¹. Meşhur şair Semev'el b. Âdiyâ'ya aid olan şu beyit, bu konuyu dile getirir: "Bizden hiçbir soylu kişi yatağında ölmemiştir. Bizden hiç kimsenin kanı, vurulduğu yerden başka yere akmamıştır. Bizim kanlarımız kılıçların keskin ağzından akar. Kanımız kılıcın ağzından başka bir şeyden akmaz"³².

9- İnsanı utanacak hallere düşürüyor diyerek şarabı kendilerine haram sayanlar vardı. Abbas b. Mirdas'a:

— Neden şarabı bıraktın?.. Halbuki o senin cesaret ve cömertliğini artırıyor, denilince şu cevabı vermiş:

— Kavmimin efendisi iken değersiz olmayı istemediğim için.

Mikyey b. Adıyy es Sülemî, sarhoşken sidiğiyle kum üzerine hayvan resimleri çizmeğe çıkmış, Abdullah b. Cüd'an et-Teymî beraberce içtiği arkadaşı Umeyye b. Ebî Saltın (5/626) gözünü şişirmiş, Kays b. Asım el-Minkarî kendi kızını çimdikleyerek sarkıntılık yapmağa kalkışmıştı. Ayıldıklarında bunlar kendilerine anlatılmış, onlar da bir daha şarap içmeme kararı almışlardı³³.

Bundan başka yine şahsiyetlerini koruma düşüncesiyle şarabı ağzına koymayan insanlar vardı³⁴.

10- İnsanların yüzde doksan dokuzunu aşan bir bölümünün putlara taptığı, sayısı üçyüz altmışı bulan putun Ka'be haremını doldurduğu bir devrede "insan taşların ve ağaç parçalarının kulu olmanalıdır" diyebilen ve genel bir lakab olarak "hanif" diye tanınan insanlar bulunmuştu. Fakat bunların sayısı, bir elin parmaklarını geçecek sayıda değildi³⁵.

Cahiliyye devri ana hatlarıyla kaba, sert ve acımasızdı. Esir edilen çocuklar ok hedefi olarak dikilir, babalarından imdad istemeleri söylenir ve çocuk "baba

29 İbn Kesir, a.g.e., C. 3, s. 170.

30 İbn Abd-i Rabbih, a.g.e., C. 1, s. 100.

31 A.g.e., C. 1, s. 101.

32 en-Nüveyrî, a.g.e., C. 3, s. 224.

33 en-Nüveyrî, a.g.e., C. 4, s. 88.

34 A.g.e., C. 4, s. 89.

35 İbn Hişam, a.g.e., C. 1, s. 237-247.

yetiştir!" diye feryad ederken karşısına geçip öldürünceye kadar ok atılırdı. Huzeife b. Bedr'in bir hile yoluyla elde ettiği sekiz adet çocuğu, her gün bir tane-sini hedef yaparak bağırta bağırta öldürdüğü nakledilir³⁶.

Bu devri araştırırken pek çok fena taraflarının yanında yukarıda verilen örneklerin de bulunduğunu da unutmamak gerekir. İslam dininin insanlara ne gibi yenilikler getirdiğini iyi tespit edebilmek için Cahiliyye devrinin her yönüyle iyi bilinmesine ihtiyaç vardır.

SONUÇ

İslam dini bu gibi güzel davranışların yanında olmuş, cemiyet içinde sadece birkaç ferden değil, bütün toplumun üstün bir ahlak anlayışına sahip olmasını istemiştir.

Cahiliyye devrinden verilen bu güzel örneklerin İslama göre tek kusurlu yönü, Allah rızası uğrunda yapılmış olmamasıdır. Peygamber Efendimiz "amellerin niyetlerle değer bulacağını" anlatan hadisinde, Allah rızası uğrunda yapılmayan amellerin Allah yanında bir değer taşımayacağını da anlatmıştır³⁷. Kıyamette ilk defa hesaba çekilecek olan üç kişinin, muharebede can veren, ilim öğrenen ve öğreten, malını hayır yollarında sarfeden kişi olacağını; fakat üçünün de Allah rızasını gözetmemeleri sebebiyle ateşe atılacağını haber verir³⁸.

Halbuki Hatem Tâî'nin, müsafirlerine ikramdan sonra şu sözleri söylediği nakledilir: İstedim ki, her biriniz gittiği yerde gördüğü ikramı anlatsın³⁹. Uhud harbinde mükemmel bir silahşör olduğunu herkesin kabul ettiği Kuzman (3/625), ölürlen, Allah rızası uğrunda savaşmadığını açıkça ifade etmiştir⁴⁰. Bedir harbinde arkadaşıyla birlikte kaçarken önüne geçilen Ebu'l-Bahteri (2/624), kendisine Peygamber (s.a.) tarafından emniyet tanındığını öğrenince

— Peki arkadaşım ne olacak? demiş,

— Ona böyle bir hak tanınmış değil, cevabıyla mukabele edilince,

— O halde ben de arkadaşımın ayrılamam. Vallahi onunla beraber ölürem. Mekke kadınlarının "hayata olan düşkünlüğü sebebiyle arkadaşını terketti" demelerine tahammül edemem demişti⁴¹.

Cahiliyye devrinden verilen bu güzel örneklerin pek az oluşu da gözden uzak tutulmamalıdır. Nitekim şarabı kendine haram kılan insanlar isimleri sayılacak derecede azdır.

Ka'be'nin tamirinde harcanacak paranın her yönüyle temiz bir yoldan kazanılmış olması şart koşulmuş, vicdanları rahatsız edecek bir yoldan elde edilen paranın bu mübarek Beyt'in yapımına karıştırılmaması istenmişti. Ka'be'ye büyük hürmet besleyen, onu tamir etme maksadıyla dahi yıkmaya çıkanın başına belalar

36 İbn Abd-i Rabbih, a.g.e., C. 5, s. 155.

37 el-Buhârî, a.g.e., İman: 41.

38 Müslim, a.g.e., İmare: 152.

39 en-Nüveyrî, a.g.e., C. 3, s. 209.

40 İbn Hişam, a.g.e., C. 2, s. 93.

41 A.g.e., C. 2, s. 282.

yağacağı korkusu ve inancı üzere olan bu insanlar⁴², sadece helal olduğuna inandığı malı getirmiş, fakat Mekke halkının bu manadaki serveti Ka'be'yi tamire yetmemiştir. Bugün "Hatım" adıyla bilinen kısım, Ka'be'den olduğu halde, malzeme yetersizliği sebebiyle dışarda kalmış ve alçacık bir duvarla çevrilmiştir⁴³. Halbuki Ka'be 10 x 12 m² ve o günkü yüksekliği 2,5 m olan bir binadır.

Tamir esnasında "el-Hacerü'l-Esved" i yerine koyma şerefini başkasına kaptırmamak için savaşa bile razı olan bu insanlar, oraya harcanacak meblağı vermede cimri davranmış olamazdı. Buna rağmen Ka'be tam olarak yapılamamışsa bunu; helal kazanç mefhumunun, adı var kendi yok çeşidinden bir değer taşınmasıyla izah etmek mümkündür⁴⁴.

Hazreti Hatice tarafından vahyin ilk geldiği günde söylenen sözlerdeki faziletlerin makbul ve muteber mefhumlar olması başka, bu faziletlere sahip olan insan sayısının az veya çok olması daha başkadır.

Cahiliye devrini; asırlar boyu bakımsız kalmış, dikenlerle, ırganlarla dolmuş bir bahçeye benzetme imkânı vardır ki, yer yer yabani güllere rastlamak mümkündür.

KAYNAKLAR

- el-Askalânî İbn Hacer Ahmed b. Ali, el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe, 4, Mısır 1967.
el-Buhârî Muhammed b. İsmail, el-Camiu's-Sahih, 8, İstanbul 1315.
İbn Hişam Abdülmelik b. Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 4, Mısır 1936.
İbn Kesir İsmail b. Amr, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 14, Beyrut 1966.
İbn Abdi Rabbih, Muhammed b. Muhammed, el-Ikdü'l-Ferid, 7, M. Lücnütü't-te'lif, Kahire 1956.
İbnü'l-Esir Muhammed b. Muhammed, el-Kâmil fi't-Tarih, 12, Beyrut 1965.
İbn Sa'd Muhammed b. Sa'd, et-Tabakât, 8, Beyrut, ts.
el-Kurtubi Muhammed b. Ahmed, el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an, 20, Mısır 1967.
en-Nüveyrî Ahmed b. Abdülvehab, Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb, Kahire ts.
Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, es-Sahih, 5, Beyrut 1972.
er-Râzî Fahreddin b. Ömer, et-Tefsirü'l-Kebir, 32, M. Behiyye, Mısır ts.

42 İbn Hişam, a.g.e., C. 1, s. 209.

43 el-Buhârî, a.g.e., Hacc: 42.

44 İhtimalki helal yoldan elde edilen ve toplanan meblağ yeterli olduğu halde lüzumlu inşaat malzemesi bulunamamış ve Ka'be'nin yapımı bu sebeple yarıda bırakılmıştı. Konuyu anlatan hadiste malzeme yetersizliğinin hangi manada olduğu açıkça belirtilmemiştir.